

3. Пометун О., Дудар О. В., Гупан Н.М. Історія України: підручник для 7 класу закладів загальноосвітньої середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2024.- 212 с.

Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство. Підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів заг.сер.освіти. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2023.

**ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ
ШЕСТИКЛАСНИКІВ
ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА
«ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО»**

Тетяна Ремех,
*кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

У Концепції Нової української школи зазначено, що ключові компетентності й наскрізні вміння створюють основу для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина, фахівця [1, с. 12]. У Державному стандарті базової середньої освіти (далі – ДСБСО) представлено й схарактеризовано ключові компетентності, яких мають набувати здобувачі освіти, та вміння, наскрізні для всіх компетентностей [2].

Наскрізні вміння трактуємо як міжпредметні, узагальнені вміння (метавміння); здатності учня ефективно виконувати певну діяльність відповідно до цілей і завдань та застосувати набуті знання, навички і досвід в нових умовах. Вони формуються й розвиваються в навчанні різних предметів/курсів [3]. Це спільні для ключових компетентностей освітні практики, які функціонально інтегрують предмети/курси усіх шкільних галузей, релевантні механізмам подолання освітніх утрат,

необхідні для ефективного впровадження ДСБСО в освітній процес [4, с. 66].

Багаторічний досвід підручникотворення та результати дворічної апробації навчальних матеріалів з інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для 5–6 класів доводять, що ефективним засобом формування наскрізних умінь учнів був і залишається підручник (за умови, що він відображає модель компетентнісно орієнтованого навчання предмета/курсу).

У межах нашої наукової розвідки зупинимося на такому наскрізному вмінні учнів як читати з розумінням. Це вміння передбачає: здатність учня до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення прочитаного; розуміння ним інформації, записаної/переданої у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями; вміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів і підкріплювати власні висновки фактами й цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів.

Щоб сформувані означені вміння, підручнику як частина його методичного апарату мають бути наявні спеціальні завдання, що спрямовують учня на уважне, осмислене читання. Такі завдання мають складати систему, яка включає: 1) завдання перед читанням – для мотивування, передбачення, зацікавлення текстом; 2) завдання під час читання тексту – для розуміння, усвідомлення змісту інформації; 3) завдання після читання тексту – для осмислення, систематизації набутої інформації, порівняння з тою, що була відома раніше, прийняття рішень щодо неї.

Покажемо, як підручник з інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для 6 класу закладів загальної середньої освіти уможливило формування в учнів означеного наскрізного вміння. Наведемо кілька прикладів завдань. Так, перед пунктом 1 § 16 «Як розвивались архітектура та мистецтво в країнах Давнього Сходу» учням запропоновано

таке завдання: *Що відомо про архітектурні пам'ятки країн Стародавнього Сходу?* Воно має структурувати опрацювання ними тексту в пошуках інформації й відповідей. А от для виконання завдання перед пунктом 3 «Які дива світу захоплюють людей нині» цього ж параграфу учні мають обговорити такі запитання: *Що таке дива світу? З якою метою складали їх переліки? Які чудеса світу вам відомі?* [5].

Специфікою інтегрованого курсу, з якого створено названий підручник, є проведення учнями дослідження. Тому на початку параграфу та після кожного його пункту запропоновано відповідні завдання, які пов'язані з аналізом тексту документу, ілюстративного ряду, легенди карти тощо. Наприклад, опрацювавши вже названий пункт 3 того ж § 16 учні мають виконати завдання під рубрикою «Досліди»: *На основі світлин та інформації таблиці визнач, чому певна історична пам'ятка дивує людей і нині. Свої міркування запиши в зошиті.*

Усі параграфи підручника містять багато завдань, виконуючи які шестикласники мають осмислено опрацювати текст. Наприклад:

Які джерела з історії стародавнього світу можуть досліджувати історики?

Що таке археологічна культура? Яку археологічну культуру називають Трипільською?

Впишіть з тексту нові слова та поясніть їх зміст. Коротко перекажіть текст, спираючись на ці слова.

Спираючись на текст пункту параграфу й ілюстрацію, опиши, як було влаштовано грецький поліс.

Складіть короткий план тексту і, користуючись ним, розкажіть про виникнення Спартанської держави.

Опрацюй уривки з книги Плутарха, послідовно відповідаючи на запитання: Про що розповідається в наведеному джерелі? Які особливості виховання хлопців і дівчат тебе здивували? Яке значення, на твою думку, надавали спартанці вихованню дітей?

Сформулюйте на основі тексту 4–5 запитань, відповіді на які надали б достатньо інформації про кочові народи на території України.

Які племена скіфів згадує Геродот? Визнач на карті місця розселення кожного із цих племен.

На основі тексту й карти визначте, на яких територіях велися греко-перські війни та з яких подій вони розпочались.

Якими правами й обов'язками були наділені громадяни Афінського полісу?

Складіть таблицю «Наука в Стародавній Греції», зазначивши галузі науки, імена вчених та їхні відкриття чи ідеї.

Принагідно зауважимо, що вміння читати з розумінням не формується відірвано від інших наскрізних умінь, а тісно пов'язане, зокрема, з такими вміннями учнів як висловлювати власну думку в усній і письмовій формі (словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії) та логічно обґрунтовувати позицію (здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів) [2]. Адже висловлена учнем думка чи сформульований аргумент (усно/письмово) є, на наш погляд, маркерами осмислення прочитаного тексту. Підтвердимо цю тезу прикладами.

У підручнику учням запропоновані завдання як-от:

У чому полягає зміст остракізму? Чи вважаєш ти такий спосіб попередження тиранії справедливим? Яке переносне значення слова «остракізм»?

Що, на твою думку, головне в присязі афінян? З якою метою виголошували присягу? Якими були основні обов'язки афінян?

У чому особливості влаштування давньогрецького театру? Порівняй давньогрецький і сучасний театри.

На основі тексту й схеми поясни, які державні органи влади існували в Римській республіці, як їх обирали, які їх повноваження. Наведи приклади органів сучасних держав із такими назвами. Які їх повноваження?

Як з'явився вислів «перейти Рубікон»? Із якою подією він пов'язаний? Який зміст він має нині? Придумай речення, вживши цей вислів.

Які пам'ятки культури Стародавнього Риму вам вже відомі? Культура якої цивілізації найбільше вплинула на римську? Чому ви так думаєте?

Зрозуміло, що для виконання таких і подібних завдань учням потрібно, по-перше, здобути відповідну інформацію (в нашому випадку – з підручника), по-друге, сформулювати й висловити власну думку (усно чи письмово), по-третє, аргументувати її (якщо цього вимагає умова завдання).

Отже, якщо однією із чільних характеристик наскрізних умінь є поліфункціональність (освітній концепт і ресурс підручникотворення) [4, с. 66], то навчальна книга має бути ефективним засобом формування в учнів визначених Державним стандартом базової середньої освіти таких умінь.

Використана література

1. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України. 2016. 40 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text3>
3. Ремех Т. Розвиток наскрізних умінь учнів на адаптаційному циклі базового рівня освіти. *Світові виклики сучасній освіті*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. / гол. ред.: Осадченко І. І. Умань : Громадська організація «Міжнародна асоціація

сучасної освіти, науки та культури», 2022. С.92–96. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/730602/>

4. Малієнко Ю. Б. Наскрізнi вміння – концепт державного стандарту базової середньої освіти і ресурс підручникотворення. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. Вип. 30. С.66–73. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/736194/>

5. Пометун О., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство: підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с. URL : <https://pidruchnyk.com.ua/2608-istoriia-6-klas-pometun-2023.html>

**ІНТЕГРАТИВНИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ЧИННИК
ПРОГРАМИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 2022
ЯК РЕСУРС ЗМІСТУ ІСТОРИЧНОЇ ТА
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ
НУШ І ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Юлія Малієнко,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України*

Програма з історії України 2022 – чинний освітній документ, який визначає концептуальні засади формування змісту шкільної історичної освіти, інструменти дослідження